

Svėdasai

Svėdasai Anykščių rajone 2003-aisiais metais atšventė garbingą 500 metų sukaktį. Šio miestelio simbolis - ant didžiulio akmens Juozo Tumo Vaižganto aprašytas Alaušo ežero varpas, paslėgtas jo melsvose bangose. Pasak legendos, ir dabar girdėti jo gausmas.

Buvusioje turgaus aikštėje, pačiame centre, prie Nepriklausomybės kryžiaus - žalia veja, liepomis apsodinta. Čia, įrengtame akmeniniame grindinyje, ant šliuoto akmens užrašas: „Už Lietuvos laisvę žuvusiems ir išniekintiems 1945 - 1952 metais“. Taip svėdasiskiai įamžino partizanų atminimą.

Nejučiomis prisimenu Marijos ir

Jurgio Šlapelių, lietuviško žodžio ir gimtosios kalbos puoselėtojų name-muziejuje Vilniuje, svėdasiskės mokslininkės iniciatyva įrengtame ir vadovaujamame, jos sudarytos Gražutės Šlapelytės-Sirutienės, gyvenančios JAV, knygos puslapiuose eilėraščių „Miško broliams-kankiniams“ viena posmą:

Ramiai ilsėkitės, broleliai!

Užges ir žvakės, ir paminklai sutrupės,

Bet jūs vardai skambės dainose,

Kol nors viena lietuviška širdis plazdės,

Kol bus tauta gyva!

Svėdasai - mano gimtoji parapija, pati mieliausia širdžiai vieta. Ir mano brangus vyras, skuodiškis, narsus žemaitis, Vorkutos streikininkas, Vladimiro kalėjimo, Irkutsko srities Taišetlago, Mordovijos lagerių kalinys Justas Šilinas, mi-

ręs 2003 m. lapkričio 7 d., troško amžinai čia ilsėtis, dažnai prašydamas anūkėlę padeklamuot B. Brazdžionio „Ir maža kregždutė“, „Ir gyvent ir mirt Tėvynėj gera!“ žodžius.

Justas savo pensiją atiduodavo, kad galėčiau važinėti su žuvusio Juozo Tumo Vaižganto rinktinės vado adjutanto Stasio Gimbučio, jau dabar mirusio, jaunyliau broliu Gasparu Gimbučiu rinkti medžiagos apie Svėdasų partizanus. „Laisvės kovų archyvo“ 20 - 21 numeriuose a.a. mano klasės draugo Vytauto Valuntos, talentingo literato triušo dėka ši medžiaga sudėliota, suredaguota ir atspausdinta antrašte „Svėdasų partizanai“. Su jos turiniu gali susipažinti kiekvienas, kas domisi garbinga Lietuvos istorija.

Danutė Šiliniene

LLKS Prezidiumo Pirmininko, generolo Jono Žemaičio-Vytauto žūties 50-ąsias metines minint (1909-0315 - 1954-11-26)

Petras Girdzijauskas

1947 m. gegužės 20-25 dienomis įvyko Jungtinės Kęstučio apygardos (JKA) vadų pasitarimas, kuriame kpt. Jonas Žemaitis-Matas Savanorio rinktinės vadas buvo išrinktas JKA vadu. Kapitonas į apygardos vado rangą įžengė su nuostata įkurti centrinę partizanų vadovybę, suvienyti visas tautos pajėgas organizuotai priešintis bolševikinės imperijos okupacijai. Siekdamas lengviau apjungti kitus partizanų dalinius į vieną vienetą, jis išplečia JKA nuo Klaipėdos iki Kauno, nuo Nemuno iki Latvijos. 1948-04-01 iš JKA atskiria tris rinktines Vidurio Lietuvoje ir įkuria Prisikėlimo apygardą, o JKA pavadina Kęstučio apygarda. Jau po mėnesio apjungia tris apygardas: Kęstučio, Žemaičių ir Prisikėlimo į Vakarų Lietuvos Jūros sritį ir tampa šios srities pirmuoju vadu. Pietų Lietuvos-Nemuno ir Rytų Lietuvos-Karaliaus Mindaugo sritys buvo susikūrusios anksčiau.

Po trijų vadovavimo mėnesių Jūros sričiai, J. Žemaitis-Žaltys vadovavimą sričiai perduoda Milaševičiui-Ruoniui, kaičia Žalčio slapyvardį į Vytautą ir pasišvenčia trijų sričių apjungimo - centrinės šalies ir partizanų vadovybės įkūrimo - veiklai. Šį tikslą jis pasiekia netrukus. 1949 m. vasario mėn. jis sukviečia visų trijų sričių atstovus į Prisikėlimo apygardos teritorijoje specialiai paruoštas slaptavietes Balandiškių kaime Sajaus ir Mikaičių kaime Mikniaus sodybose. Partizanų vadų pasitarimas vyksta nuo vasario antros iki dvidešimt antros dienos. Visų Lietuvos partizanų vadai įkuria vieningą valstybės ir partizanų vadovybę - Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybą. Jo vykdomasis organas - Prezidiumas. LLKS Taryba vienbalsiai J. Žemaitį-Vytautą išrenka Prezidiumo pirmininku su prezidentiniais įgaliojimais, suteikia jam generolo karinį laipsnį. Vasario 16-ąją LLKS paskelbia politinę Deklaraciją-kreipimąsi į pasaulio tautas, prašanti suteikti pagalbą lietuvių tautai išsivaduojant iš bolševikinio jungo.

Sudaryta vyriausybė savo pareigas ėjo iki 1953-05-30. Tą lemtingą dieną LLKS prezidiumo pirmininkas generolas Jonas Žemaitis-Vytautas Šimkaičių miško vadavietėje buvo pa-

imtas nelaisvėn. Šį įvykį Lietuvos istorikai vadina ginkluoto pasipriešinimo pabaiga. Kad Lietuvos pogrindyje prezidentu išrinktas gen. J. Žemaitis-Vytautas suimtas, čekistas Nachman Dušanskij džiugavo ir iškart raportavo SSRS vadovui Berijai.

Generolą J. Žemaitį-Vytautą čekistai tardė Vilniuje, Maskvoje jį tardė vyriausias imperijos čekistas ir faktinis jos valdovas L. Berija. Generolas J. Žemaitis tardymuose ir teisme okupacinės valdžios nepripažino, neleido žeminti nei LLKS, nei šios organizacijos karių orumo. Teisme jis pareiškė: „Aš vis tiek laikau, kad kova, kurią aš vedžiau devynerius metus, turės savo pasekmes“. Teismo pirmininkas norėjo jį nutraukti, tačiau jis tęsė okupantus kaltinančią kalbą.

1954 m. birželio 1 - 9 dienomis įvykęs čekistinis teismas gen. J. Žemaitį nuteisė mirti - sušaudyti. Mirties nuosprendis buvo įvykdytas Maskvoje, Butyrkų kalėjime prieš 50 metų, t. y. 1954-11-26.

Okupuotos Lietuvos Prezidento generolo Jono Žemaičio šviesų atminimą saugo jo vardo Lietuvos karo akademija ir biustas prie KAM rūmų.

Garbės sargyba prie paminklo